

ધોરણ : 7

સામાજિક વિજ્ઞાન

પાઠ - 7

ભક્તિયુગ : ધાર્મિક સમુદાયો અને વિચારકો

સ્વાધ્યાય

પ્રશ્ન : 1 નીચેના પ્રશ્નોના એક વાક્યમાં ઉત્તર આપો.

(1) દક્ષિણ ભારતમાં ધાર્મિક આંદોલનોનું નેતૃત્વ કયા સંતોષે લીધું હતું ?

➤ દક્ષિણ ભારતમાં ધાર્મિક આંદોલનોનું નેતૃત્વ શંકરાચાર્ય અને રામાનુજાચાર્ય નામના સંતોષે લીધું હતું.

(2) બંગાળમાં 'હરિબોલ'નો મંત્ર કોણે ગુંજતો કર્યો હતો ?

➤ ચૈતન્ય મહાપ્રભુએ બંગાળમાં 'હરિબોલ'નો મંત્ર ગુંજતો કર્યો હતો.

(3) તુલસીદાસે કયા ગ્રંથોની રચના કરી હતી ?

➤ તુલસીદાસે 'રામચરિતમાનસ' અને 'વિનયપત્રિકા' નામના ગ્રંથોની રચના કરી હતી.

(4) શીખોના પવિત્ર ગ્રંથ "ગુરુ ગ્રંથસાહિબમાં કયા સંતની કવિતાઓનો સમાવેશ કરેલ છે ?

➤ શીખોના પવિત્ર ગ્રંથ 'ગુરુ ગ્રંથસાહિબ'માં સંત કબીરની કવિતાઓનો સમાવેશ કરેલ છે.

(5) ભારતમાં સૂક્ષી મત ફેલાવનાર સૂક્ષીસંત કોણ હતા ?

➤ મોઇનુદ્દીન ચિશ્તી ભારતમાં સૂક્ષીમત ફેલાવનાર
સૂક્ષીસંત હતા.

પ્રશ્ન : 2 માર્ગયા મુજબ નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર આપો.

(1) ટ્રેક નોંધ લખો : સૂફી-આંદોલન

➤ સૂફી આંદોલન એ ભારતમાં મધ્યયુગ દરમિયાન થયેલાં ધાર્મિક આંદોલનો પૈકીનું એક મહત્વનું આંદોલન હતું. સૂફી આંદોલન એ ભારતનું ધાર્મિક અને સામાજિક આંદોલન હતું. તેણે દેશમાં હિંદુ-મુસ્લિમ સાંસ્કૃતિક સમન્વયને જન્મ આપ્યો હતો. ભારતમાં સૂફી મત કેલાવનાર મુખ્ય ચાર પરંપરાઓ હતી:

➤(1) ચિશ્તી (2) સુહરાવદી (3) કાદરી અને (4) નક્શાબંદી.

➤ સૂકી આંદોલનમાં ચિશ્તી અને સુહરાવદી પરંપરા ખૂબ જ લોકપ્રિય બની હતી. બગાદાદના શિયાબુદીન સુહરાવદીએ સુહરાવદી પરંપરા સ્થાપિત કરી હતી. મોઇનુદીન ચિશ્તીએ અજમેરમાં ચિશ્તી પરંપરાની સ્થાપના કરી હતી. તે કોમી એકતાનું એક ઉમદા ઉપરાંત છે. મોઇનુદીન ચિશ્તીના અવસાન પછી તેઓ મહાન સૂકીસંત તરીકે ખૂબ પ્રખ્યાત થયા હતા. મોઇનુદીન ચિશ્તી ઉપરાંત કુતુબુદીન બળ્ટિયાર, બાબા ફરીદુદીન-ગંજ-એ-શકર, નિઝામુદીન ઓલિયા, ઘવાજ બકી બિલ્લાહ, શેખ અહમદ સરહિંદી વગેરે ગણનાપાત્ર સૂકીસંતો હતા. દક્ષિણ ભારતમાં શેખ બુરહાનુદીન નામના એક ગરીબ લોકપ્રિય સૂકીસંત થઈ ગયા.

(2) ભક્તિ-આંદોલન લોકોમાં શા માટે લોકપ્રિય થયું હતું ?

➤ ભક્તિ આંદોલનને લીધે -

- સમાજમાં પ્રવર્તતા બાહ્યાંબરો, ઊંચનીયના લેદભાવો, વહેમો, અંધશ્રેષ્ઠા તેમજ અનેક કુરિવાજો પર ગાઢ અસર થઈ. તેથી સમાજમાં આ બાબતોનું પ્રમાણ ઘટયું.
- સામાન્ય લોકો પણ ધર્મનો સાચો અર્થી સમજવા લાગ્યા.
- ઈશ્વર બધાંનો છે અને આપણે તને ભક્તિ દ્વારા મેળવી શકીશું એવી દફ શ્રેષ્ઠ લોકોમાં પ્રસરી.
- જુદા જુદા ધર્મો વચ્ચેના લેદભાવો ઓછા થયા.

- દરેક સંતે સમભાવ, સદાચાર અને બાઈચારાનો સંદેશો આપ્યો, જે લોકોને ખૂબ ગમી ગયો.
- બધા સંતો, આચાર્યો અને વિચારકોએ સરળ લોકભાષામાં ઉપદેશ આપ્યો. વળી, તેમણે લોકભાષામાં જ સાહિત્ય અને પદોની રચના કરી હતી, જે લોકો ને સમજવામાં ખૂબ જ સરળ બન્યું હતું. એ સાહિત્યની જનસમાજ પર ગાઢ અસર થઈ હતી. ઉપર્યુક્ત કારણોને લીધે ભક્તિ આંદોલન ખૂબ લોકપ્રિય બન્યું હતું.

(3) મહારાજ્ઞના સંતો વિશે ટ્રેકમાં પરિચય આપો.

➤ સંત જ્ઞાનેશ્વરે મહારાજ્ઞમાં ભક્તિ આંદોલનનો પ્રારંભ કર્યો હતો. તેમણે માત્ર 15 વર્ષની ઉંમરે મરાઠી ભાષામાં ભગવદ્ ગીતા પર ટીકા-વિવેચન 'જ્ઞાનેશ્વરી' લખી હતી. તેઓ મહારાજ્ઞના મહાન સંત હતા. જ્ઞાન, યોગ અને ભક્તિ દ્વારા તેમણે અદ્વૈતની ભાવના લોકો સુધી પહોંચાડી હતી. નામદેવ યુવાનીમાં અધર્મનું આચરણ કરતા હતા, પરંતુ સત્ય સમજતાં તેઓ ધર્મના માર્ગે વચ્ચા અને મહારાજ્ઞના મહાન સંત ગણાયા.

➤ એકનાથ પણ મહારાષ્ટ્રના મહાન સંત હતા. તેમણે ઊંચનીયના અને નાતજાતના બેદભાવનો વિરોધ કર્યો હતો. તેઓ સૌને સમાન માનતા હતા. તુકારામ મહારાષ્ટ્રના સંતકવિ છે. તેમણે અલંગો રચ્યાં હતાં, જે ખૂબ જાણીતાં થયેલાં છે. સમર્થ ગુરુ રામદાસ છત્રપતિ શિવાજીના ગુરુ હતા. તેમણે ‘દાસબોધ’ નામના ગ્રંથ દ્વારા લોકોને ઉપદેશ આપ્યો હતો. તેમણે આધ્યાત્મિક અને સાંસારિક જીવનને એકબીજા સાથે જોડવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો.

(4) એકેશર પરંપરામાં સૌથી મહત્વપૂર્ણ સંત કબીરનો પરિચય આપો.

➤ સંત કબીર પ્રસિદ્ધ સંત રામાનંદના શિષ્ય હતા. તે ગૃહસ્થી હતા અને વણકરનો વ્યવસાય કરતા હતા. તે ભણ્યા નહોતા, છતાં સાધુસંતો અને ફ્કીરો સાથે સત્સંગ કરીને તેમણે જ્ઞાન મેળવ્યું હતું. એ જ્ઞાનના આધારે તેમણે પદો અને સાખીઓ રચ્યાં હતાં. બીજક' તેમનો કાવ્યસંગ્રહ છે. તેમની કવિતાઓનો સમાવેશ શીખો ના પવિત્ર ગ્રંથ ગુરુ ગ્રંથસાહિબ'માં થયેલો છે. સંત કબીરના મતે સર્વોચ્ચ ઈશર એક જ છે. તેને સાહિબ, અલ્લાહ, ખુદા, રામ, રહીમ, ગોવિંદ, બ્રહ્મ વગેરે જુદાં જુદાં નામ આપવામાં આવ્યાં છે.

પ્રશ્ન : 3 (અ) નીચે આપેલ વિકલ્પોમાંથી સાચો વિકલ્પ શોધીને
સાચો ઉત્તર લખો.

(1) ગુરુનાનક કઈ શાખાના સંત હતા ?

- (A) અલવાર
- (B) નથનાર
- (C) નિર્ગુણા
- (D) એકેશ્વર

(2) શાનેશ્વર ભગવદ્ગીતા ઉપર લખેલ ટીકા કયા નામે ઓળખાય છે ?

(A) બીજક

(B) શાનેશ્વરી

(C) રામચરિતમાનસ

(D) વિનયપત્રિકા

(3) મહારાષ્ટ્રના કથા સંતના અલંગો ખૂબ જ જણીતા છે ?

- (A) શાનેશ્વર
- (B) વિઠોબા
- (C) નામદેવ
- (D) તુકારામ

(4) ભારતમાં સૂક્ષી મત ફેલાવનાર કેટલી પરંપરાઓ હતી ?

- (A) એક
- (B) બે
- (C) ત્રણ
- (D) ચાર

(બ) મને ઓળખો.

(1) મારા ગુરુ સમર્થ રામદાસ હતા.

➤ શિવાળી

(2) હું મહારાષ્ટ્રમાં ભક્તિ-આંદોલનનું મુખ્ય કેન્દ્ર હતું.

➤ વિઠોબા મંદિર

(3) અજમેરમાં ચિશ્તી પરંપરાની સ્થાપના કરનાર હું હતો.

➤ મોઇનુદીન ચિશ્તી

THANKS

FOR WATCHING